

Maja Cepetić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Rijeka
Hrvatska
mcepetic@ffri.hr

UDK 061.23.39](497.521 Ivanić-Grad)

Prikaz

Primljeno: 13. svibnja 2011.

Prihvaćeno: 27. svibnja 2011.

Josip Matker

Trebovec
Hrvatska
jmatker@vodatel.net

Amici hereditatis – udruga građana u službi muzeja

Budući da na području Otoka Ivanića ne postoji muzejska ustanova, godine 2005. u Ivanić-Gradu osnovana je “Udruga građana Prijatelji baštine – Amici hereditatis” čija je glavna zadaća osvještavanje lokalnog stanovništva o važnosti očuvanja lokalne baštine i tradicije. Daljnji je cilj Udruge osvještavanje vlastitoga kulturnog identiteta što se odvija putem različitih akcija i manifestacija. Baština u okolici Ivanić-Grada ima istaknuto lokalno značenje, a većina je postojećih zbirki u privatnom vlasništvu i etnografskog karaktera te čine osnovu budućega muzeja. U suradnji s Hrvatskim etnološkim društvom i Odsjekom za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu provodi se stručno popisivanje građe jedne privatne etnografske zbirke.

Ključne riječi: građanske udruge, zaštita kulturne baštine, etnografski rad, Ivanić-Grad

Uvodno o baštini i identitetu

Neupitno je da je kulturni identitet jedan od važnijih elemenata svakog društva i svake zajednice. No, koliko je napora potrebno za njegovo osvještavanje u omanjoj lokalnoj zajednici bez muzeja, ali bogate etnografske i druge baštine, pokušat će se pokazati kroz djelovanje “Udruge građana Prijatelji baštine – Amici hereditatis” na području Grada Ivanić-Grada.

Definicije baštine brojne su te sve uključuju i materijalnu baštinu (građevine, spomenike, artefakte, arheološka nalazišta itd.) i nematerijalnu baštinu (običaje, vjerovanja, tradicije, jezike itd.) naslijeđenu iz prošlosti u određenim oblicima, opipljivima ili ne, koji tu prošlost dokumentiraju. Kada tzv. materijalne i nematerijalne izraze naslijeđa

smjestimo lokalno, dobivamo specifične kulturne tradicije svojstvene određenoj lokalnoj zajednici, koje nazivamo lokalnom baštinom.

Konkretnu definiciju predmeta baštine donosi Maroević (1993: 120) koji kaže da je “predmet baštine onaj predmet koji svojim materijalom i oblikom dokumentira realnost u kojoj je nastao, u kojoj je živio i s kojom je ušao u sadašnjost. Predmeti baštine imaju bogate slojeve značenja kojima komuniciraju poruke prošlosti u sadašnjost i čuvaju ih za budućnost.” Identitet kao dio poruke koju u sebi nosi baština u tom kontekstu postaje element spoznaje o postojanju, o vlastitim korijenima prošlosti i strukturama koje su duboko u nama te na taj način, htjeli mi to ili ne, određuju našu pripadnost državi, zavičaju, mjestu, rasi, civilizaciji, kulturi, religiji ili bilo kojem drugom obliku formulirane svijesti. Upravo u ambijentima kulturne baštine ili među predmetima koji prezentiraju baštinu spoznajemo sličnosti i razlike utvrđujući tako vlastite identitete. Zbog toga je kulturni identitet, čije stvaranje omogućuje doticaj s baštinom, nenadoknadv, i za osobu kao jedinku i za zajednicu u cjelini (Maroević, 1993: 99). Prema tome, “Udruga građana Prijatelji baštine – Amici hereditatis” može biti jedan od čimbenika koji će svojim djelovanjem utjecati na oblikovanje lokalnog identiteta područja na kojem djeluje.

Baština Otoka Ivanića

Područje Otoka Ivanića¹ bogato je spomeničkom baštinom koja potječe još od srednjeg vijeka. Velika srednjovjekovna crkvena središta, današnji Kloštar Ivanić i Križ, bili su dio posjeda Zagrebačke biskupije od najranijih početaka, tj. od njenog osnivanja u zadnjem desetljeću 11. stoljeća. I danas, u temeljima sakralnih cjelina tih mjesta i okolnom kulturnom pejzažu, uočavaju se tragovi te najstarije povijesti koja još uvijek nije dovoljno prepoznata. Današnji Ivanić-Grad, iako vjerojatno postoji kao naselje u razvijenoj srednjem vijeku, značajnije se počinje razvijati u 15. stoljeću da bi svoju punu važnost u ranijim vremenima svog postojanja doživio prodorom Osmanlija početkom 16. stoljeća kada se u njemu gradi klasična utvrda, čiji materijalni tragovi danas više nisu vidljivi. Nakon što opasnost od Osmanlija nakon dva stoljeća nestaje, tvrda u Ivaniću i dalje ostaje vojna baza krajiške vojske, no Ivanić dobiva nove mogućnosti gospodarskog i društvenog razvoja. Miran gospodarski razvoj unutar krajiških granica omogućio je Ivaniću da se pretvori u snažno obrtničko središte i poznato trgovište što je svakako podiglo razinu života u odnosu na okolna naselja.

U Ivanić-Gradu već se početkom 19. stoljeća proizvodilo 20.000 lonaca i raznog zemljanog posuda, 3.000 lakata srednje finog i 4.500 lakata grubog platna (Bičanić, 1951: 44-45, 49). Prema jednom popisu u Ivanić-Gradu nalazio se velik broj različi-

¹ Otok Ivanić naziv je koji se koristi u nekolicini povijesnih dokumenata, a geografski obuhvaća područje omeđeno rijekama Lonjom, Glogovnicom i Česmom. Termin geografski određuje zapadnu Moslavinu. U današnjem administrativnom smislu to su područja grada Ivanić-Grada, Općine Kloštar Ivanić i Općine Križ.

tih obrtnika: 1 kolar, 1 bačvar, 2 tesara, 2 stolara, 7 kovača, 2 nožara, 9 bravara, 1 tkalac, 45 njemačkih krojača, 5 slavonskih gumbara, 1 klobučar, 7 postolara, 22 čizmara, 1 sedlar, 2 pekara, 1 kolačar, 2 mesara, 1 dimnjačar, 2 staklara, 9 lončara, 3 brijača i vlasuljara. Godine 1803. Ivanić ima 127 obrtnika u 21 različitom zanatu, dok iste godine, npr., Kostajnica ima 108, Glina 81, Ogulin 54, Križevci 136 obrtnika (Kruhek, 1978: 37-38).

O razvijenosti grada u to vrijeme svjedoče i brojne građevine na njegovu užem području, točnije u povijesnoj jezgri, koja je prepoznata od strane Ministarstva kulture. Kao evidentirana kulturno-povijesna vrijednost na popisu se nalazi 35 građevina, dok su tri građevine upisane u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske (Mavar, 2008). Ruralna područja oko Ivanić-Grada, Kloštra Ivanića i Križa, kao većih središta, oduvijek su karakterizirale većinom poljoprivredne djelatnosti i seoski način života što je u naslijeđe ostavilo uistinu bogatu i vrijednu pokretnu etnografsku baštinu, ali i brojne seoske, ponajprije tradicijske, drvene kuće tipične za ovo područje kojih je svakim danom sve manje. Sredinom prošlog stoljeća pronalazak nafte i zemnog plina na širem području Ivanić-Grada donio je velik prosperitet i samom gradu, i okolnom području. Prva naftna bušotina (Križ-1) na području bivše Jugoslavije bila je u šumi Petica, nedaleko Ivanić-Grada, gdje je do unazad nekoliko godina postojao otvoreni prostor na kojem je bila izložena naftna baština.² Ona je neupitno simbol napretka i vrijednosti lokalne zajednice od šezdesetih godina pa sve do, može se reći, današnjih dana, jer i danas je velik broj ljudi zaposlen upravo u toj industrijskoj grani.

Područje Otoka Ivanića danas sveukupno broji oko trideset tisuća stanovnika koji još uvijek nemaju službenu muzejsku ustanovu koja bi im, u konačnici, na osnovi ostalih muzejskih funkcija (prikupljanja, dokumentiranja i čuvanja) prezentirala njihovu baštinu na dostojan način te posljedično osvijestila važnost kulturne i povijesne baštine kraja i učinila ih svjesnijim vlastitog identiteta. Razvijeni kulturni identitet odlika je svakoga razvijenijeg društva, poglavito onog kojem težimo, i čijim ćemo dijelom službeno postati ulaskom u Europsku uniju.

Udruga i njezino djelovanje

Na inicijativu Vide Pust Škrkulja 17. svibnja 2005. u Ivanić-Gradu osnovana je “Udruga građana Prijatelji baštine – Amici hereditatis” koja nastoji obavljati dio muzejskih funkcija neophodnih za očuvanje lokalne baštine. Danas se na popisu redovitih članova Udruge nalazi oko 130 prijatelja baštine. Svi članovi volonterski sudjeluju u osmišljavanju planova aktivnosti te u njihovu provođenju. Svatko sudjeluje u skladu sa svojim znanjima i mogućnostima, slobodnim vremenom te vlastitim ambicijama glede poboljšanja zajednice u kojoj žive. Uz skromna sredstva koja Udruga dobiva iz gradskog proračuna, uplaćene članarine ulažu se u realizaciju predviđenog programa na

² U najvećoj mjeri to su bila specijalna vozila i prateća oprema za rad na bušotinama. Nažalost, odlukom kompanije INA d.d. veći dio tih starih vozila raskomadan je i odvezen na otpad.

godišnjoj razini. Sudjelovanje u radu Udruge svakako je izvrstan način za poboljšavanje vlastitih znanja u praksi.

Osnovna je djelatnost Udruge poboljšavanje i promicanje čuvanja prirodne, kulturne i povijesne baštine zavičaja kao presudnog čimbenika očuvanja prepoznatljivog identiteta kraja i njegovog stanovništva. Kontinuirano i organizirano prikupljaju se podaci o lokalnoj baštini (intervjuiranje starih ivaničkih obrtnika, prikupljanje starih dokumenata, fotografija, predmeta itd.). U skladu sa suvremenim normama i etičkim načelima, građa se pohranjuje i stručno obrađuje. Također, Udruga nastoji aktivno sudjelovati u procesima zaštite i revitalizacije materijalne i nematerijalne baštine. Jedan je od temeljnih ciljeva njezina djelovanja i osnivanje zavičajnog muzeja u Ivanić-Gradu kao suvremenoga kulturnog i obrazovnog središta koji bi, u suradnji s drugim kulturno-obrazovnim ustanovama na različitim razinama komunikacije, mogao mjerodavno objedinjavati i stručno voditi sve navedene aktivnosti.³ Djelatnost Udruge odvija se u prostorijama koje joj je Grad ustupio na korištenje. Težnja za muzejskom ustanovom, koja bi ponajprije preuzela odgovornost za evidentiranje, zaštitu, prikupljanje i dokumentiranje vrijednog naslijeđa šireg ivaničkog kraja, velika je, tim više što se s obzirom na stil i način današnjeg života brojnost jedinstvene, ali ugrožene pokretne i nepokretne baštine svakim danom povećava.

S obzirom na to da Udruga djeluje na volonterskoj osnovi i s ograničenim financijskim sredstvima, u posljednjih nekoliko godina ipak je vidljiv veliki napredak u popularizaciji baštine od strane lokalnog stanovništva. Osim nekoliko javnih predavanja za široku javnost s tematikom razumijevanja kulturne baštine, organizirana su i izlaganja članova koji su sudjelovali na 11. hrvatsko-slovenskim etnološkim paralelama s temom industrijske kulturne baštine – upravo da se građanima približi danas aktualna problematika lokalne industrijske baštine. U suradnji s lokalnom udrugom “Foto-video klub 35-mm” iz Križa organiziraju se radionice “Baština kroz objektiv” kojima se prije svega nastoji privući mlađa populacija zainteresirana za fotografiju i baštinu. Svake druge srijede na Obiteljskom radiju Ivanić članovi Udruge upoznaju slušatelje s lokalnom baštinom te prezentiraju trenutna događanja i akcije koje mogu pratiti i u koje se uvijek mogu uključiti. Da bi se popularizirala lokalna baština i osvijestila njena važnost, pokrenuta je i internetska stranica Udruge, a slični sadržaji vezani uz njezin rad dostupni su i na danas vrlo popularnim društvenim mrežama. Udruga do sada iza sebe ima nekoliko uspješnih i vrlo posjećenih izložbi – “Tradicija fašnika u Ivaniću” (2006.), “12 sati gradskog muzeja u Ivanić-Gradu” (2007.) te, osobito, “Obrtnici starog Ivanića” koja je pratila ivanički Obrtnički sajam u lipnju 2010. (Slika 1, Slika 2). Za građane se redovito od 2009. godine organizira i manifestacija “Noć muzeja”. Iako muzej ne postoji, u toj se prigodi nudi kvalitetan stručno pripremljen cjelovečernji sadržaj vezan uz lokalnu baštinu. Tijekom posljednje “Noći muzeja”, to je bila šetnja starim Ivanićem, uz poznate povijesne ličnosti Ivanića.

Da bi se s problematikom baštine područja Otoka Ivanića upoznala i šira stručna javnost, članovi Udruge sudjelovali su svojim izlaganjima na nekoliko stručnih skupova,

³ Ciljevi Udruge preuzeti su iz njene Izjave o poslanju (dostupno na www.prijatelji-baštine.hr).

dok se u njihovoj organizaciji, uz suradnju s hrvatskom sekcijom ECOVAST-a (Europsko vijeće za razvoj sela i malih gradova), u studenom 2011. u Ivanić-Gradu planira međunarodni stručni skup “Modeli upravljanja procesima obnove i razvoja povijesnih gradova – Primjer Ivanić-Grada: mogućnosti revitalizacije i obnove starog Ivanića”.

Godine 2010. pokrenuta je akcija prikupljanja starih predmeta, dokumenata i fotografija s ciljem da se formira osnova za jednu od budućih zbirki muzeja jer, prema *Zakonu o Muzejima* (čl. 17), za osnivanje muzeja ili galerije mora postojati muzejska građa i pripadajuća muzejska dokumentacija, prostor, oprema i sredstva za rad te stručno osoblje. Do sada prikupljeni predmeti većim su dijelom etnografskog karaktera (ćupovi, tkalački stan, korita, tradicijski drveni namještaj itd.). Predmeti se po preuzimanju dokumentiraju prema važećim standardima muzejske dokumentacije te pohranjuju u adekvatni prostor (već spomenuti prostor Udruge). Iako na području Grada postoji nekolicina velikih obiteljskih zbirki uistinu vrijednih pažnje, razlog koji je potaknuo na akciju prikupljanja starih predmeta, dokumenata i fotografija bio je uništavanje vrijedne baštine, prije svega etnografske, i to ponajviše zbog neznanja vlasnika o vrijednosti i važnosti predmeta ili pak njihove namjere da očiste životni prostor od nepotrebnih stvari bacajući ih u otpad. S mišlju da je bolje sačuvati za buduću generaciju, nego nepovratno uništiti, ova će akcija trajati sve do trenutka osnivanja muzeja koji kao ustanova za jednu od svojih funkcija ima upravo prikupljanje i dokumentiranje zajedničkih vrijednosti.

Popisivanje etnografske zbirke obitelji Kezele

Za “Udrugu građana Prijatelji baštine – Amici hereditatis”, pored održavanja raznih predavanja i izložbi, jedan je od većih projekata i popisivanje izložbene građe, tj. predmeta koji se nalaze u privatnim zbirkama. Najveća među njima jest etnografska zbirka obitelji Kezele koja se nalazi u nekoliko gospodarskih zgrada i u restoranu na njihovom imanju u Šumečanima nedaleko Ivanić-Grada. Cilj je ovog popisivanja dobivanje statusa lokalne, pa čak i regionalne zbirke. Popisivanje etnografske građe započeto je u ljeto 2010. godine, te je nastavljeno u jesen (Slika 3). Do sada je popisano dvjestotinjak predmeta koji pripadaju postolarskoj radionici te posude za preradu mliječnih proizvoda. Najveći dio zbirke čine ćupovi kojih ima preko petsto, te kao cjelina čine najveći keramički korpus jedne zbirke u županiji, a vjerojatno i u Hrvatskoj (Slika 4). Većina predmeta koji se nalaze u zbirci obiteljsko je naslijeđe ili su u zbirku pribavljeni kupnjom. Sama zbirka čini cjelinu koja pripada regionalnom području Moslavine, tj. gotovo svi predmeti korišteni su na području Moslavine, te time zbirka uistinu dobiva na važnosti kao regionalna baština zavičaja. Uz keramičke i drvene predmete, treba istaknuti i predmete od raznih metala, pri čemu se podrazumijevaju dijelovi kovačnice i razne metalne posude. Osim predmeta koji su bili sastavni dio svakoga gospodarstva, ima i dosta onih koji su imali dekorativnu funkciju ili su služili za razonodu u slobodno vrijeme.

Budući da su neki članovi Udruge studenti na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, oni su bili zaduženi za popisivanje građe. Članovi Udruge potražili su pomoć i od stručnih osoba u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Tako je ostvaren kontakt i suradnja s kustosicom Marijom Živković koja je posjetila zbirku i čija je stručna pomoć uvelike pomogla pri popisivanju. Uz tzv. “domaće” studente, u popisivanju su sudjelovali i ostali studenti s preddiplomskog i diplomskog studija etnologije i kulturne antropologije. Cilj ovakvoga rada bio je upoznati studente iz svih krajeva Hrvatske sa značenjem lokalne baštine, te provesti dio teorijske nastave u praksi (Slika 5).⁴ Studentice i studenti najprije su se upoznali s regijom u kojoj se provodi opisivanje, te s važnošću same zbirke. Nakon nekoliko dogovora uslijedio je izlazak na teren gdje se u dva termina, ljeto i jesen, u razdoblju od tjedan dana provodilo popisivanje. Građu su popisivali studenti uz pomoć starijih kolega s Fakulteta. Pri tome su se koristila prijašnja iskustva s terenskoga rada, kao i priručnik *Upute za čuvanje etnografskih zbirki* kako bi što bolje razumjeli i sustavno proveli popisivanje (Mlinar, Antoš, 2004: 7). Za popisivanje nije korišten muzejski program za evidenciju predmeta (npr., M++), već su podaci upisivani u *word* dokument i navođeni pod rednim brojevima. Isto tako, pristupilo se i fotografiranju predmeta, uz poštivanje protokola unošenja podataka. Tako je, primjerice, na najmanje vidljivo mjesto na predmetu napisan inventarni broj, dok je prilikom slikanja predmeta na neutralnoj podlozi broj istaknut sa strane. Time je olakšano spajanje dokumenta s opisom predmeta i slike u jedinstveni dokument. Predmeti koji se nalaze u restoranu obitelji Kezele, a koji služe kao izložbeni eksponati, planiraju se popisati na kraju, dok će se pribor koji se koristi u kućanstvu popisati tijekom ljeta 2011. Razlog su takvoga tempa rada studentske obaveze. Udruga je, naime, u ovaj projekt uključila studente kako one kojima je to buduća struka, tako i one koji studiraju povijest i povijest umjetnosti.

Etnografska građa koja se nalazi u zbirci obitelji Kezele ima veliku važnost za šire područje. Trudom obitelji na jednom se mjestu nalaze predmeti koji se vežu uz zanatsku djelatnost stolara, postolara, keramičara, pečenjara, kao i najjednostavniji predmeti iz kućanstva. Važnost dokumentacije također je velika, jer se pomoću popisa stručnjaci mogu lakše snalaziti u samoj zbirci. Stalno surađujući s obitelji Kezele, Udruga je pri postavljanju izložbe “Obrtnici starog Ivanića” koristila i nekolicinu predmeta iz njihove etnografske zbirke. Kako nema vlastitoga muzejskog prostora, “Udruga građana Prijatelji baštine – Amici hereditatis” značaj regije i kraja ističe tako da na izložbenim programima često predstavlja etnografsku zbirku obitelji Kezele u Šumečanima.

⁴ Prvi takav projekt proveden je sa studentima “bolonjskog sustava” u gradu Bakru od 30. srpnja do 6. kolovoza 2007. u organizaciji Hrvatskog etnološkog društva i Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pod stručnim vodstvom prof. dr. sc. Branka Đakovića, a kasnije su uslijedila samostalna popisivanja.

Zaključak

Djelovanje “Udruge građana Prijatelji baštine – Amici hereditatis” svakako je vrijedno, jer je ona jedan od čimbenika koji utječe na oblikovanje identiteta lokalnog stanovništva, i to ponajprije brigom o materijalnoj i nematerijalnoj lokalnoj baštini i njezinom očuvanju za buduće generacije. Niz akcija i događaja koje Udruga upriličuje govore upravo tome u prilog. Svoj je rad u početku Udruga usmjerila na informiranje građana o važnosti lokalne baštine kako materijalne tako i nematerijalne. Volonterskim radom članova ostvarene su različite izložbe koje su za cilj imale osvijestiti građanstvo o važnosti lokalne baštine. Članovi Udruge pokrenuli su popisivanje i skupljanje tradicijskih predmeta za postav muzeja u nastajanju, a pri tome im pomažu i studenti Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Do sada je ostvarena suradnja s hrvatskom sekcijom ECOVAST-a i HED-om (Hrvatskim etnološkim društvom). Nekoliko članova Udruge svoj je stručni rad posvetio problemu očuvanja baštine, predstavljajući ga i na međunarodnim stručnim skupovima.

Literatura

Bičanić, Rudolf. 1951. Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji: (1750-1860). Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Kruhek, Milan. 1978. Ivanić-Grad. Ivanić-Grad: Narodno sveučilište Ivanić-Grad.

Maroević, Ivo. 1993. Uvod u muzeologiju. Zagreb: Zavod za informacijske studije.

Mavar, Zofia, ur. 2008. Ivanić-Grad, Građevine kulturno-povijesnih vrijednosti na području povijesne jezgre, katalog. Zagreb: Ministarstvo kulture.

Mlinar, Ana; Antoš, Zvezdana. 2004. Upute za čuvanje etnografskih zbirki. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo.

Zakon o muzejima: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/269487.html> (25.05.2011.)

<http://www.prijatelji-bastine.hr/o-udruzi/osnovne-djelatnosti-udruga> (25.05.2011.)

4.1

4.2

4.3

4.5

4.4